

Pentsamenduaren norabideak XXI. mendean

Sail honetan pentsamenduaren orainari eta geroari buruz aurkeztu ditugun lau artikuluetan, dagoeneko, hainbat eta hainbat auzi jorratu eta aztertu dituzte egileek: humanismo eta filosofia klasikoaren amaiera, globalizazioa, inperialismo berria, ideologiaren etorkizuna, intelektualaren eginkizun soziala, gizarte zibilaren erantzuna... Auzi hauek etorkizunean ere zeresanik eman-go dutelakoan gaude, gizakiaren eta gizartearen sakoneko aldakuntzekin harreman zuzena baitute.

Aurreko lan hauek osatze aldera, batzuren eta besteren iritzia jaso nahi izan du *Jakin*-ek. Beraz, sail honetako azken atalean sei aditurengana jo dugu XXI. mendean pentsamenduak har ditzakeen norabideei buruz galdeginenez. Horrela, Joxe Azurmendi, Juan Bautista Bengoetxea, Jose Maria Cabo, Eduardo Gil Bera, Elena Martinez eta Joseba Zulaika idazle eta filosofian adituak erantzunak bildu ditugu.

Ondoren, aditu hauei, gidoi lagungarri gisa, planteatu dizkiegun auzi nagusiak datoz. Zertan esanik ez da gidoi honi norberak bere ikuspuntutik heldu diola:

- *Globalizazioa eta pentsamendu bakarra*
Globalizazioak dakarzkigun aldaketei begira, zer pentsamendu mota ari gara garatzen? Nola islatzen ditugu ekonomia berriaren, neoliberalismoaren eta Internet-planeta-

ren emaitzak? Nola erabakiko da pentsamendu bakar-
ren eta anitzaren arteko tentsioa?

- *Ideologia eta pentsamendua*

Egia al da egun ideologiarik gabe pentsatzen dugula, ideo-
logiak hilik daudela? Ilustrazioaren ametsari jarraituz, ba-
dirudi pentsamendua oraindik kritikoa dela. Baina, bene-
tako pentsamendu kritikoa daukagu edo soilik itxurazko
kritika? Ba du etorkizunik XXI. mendean?

- *Intelektualaren eginkizuna*

Zein da intelektualaren eginkizuna? Beharrezkotzat hart-
zen dugu zeregin hau etorkizunean? Zein izan daitezke,
bere pentsamendua zabaltzeko orduan, intelektualak era-
biliko dituen forma edo moduak, bitartekoak eta eduki es-
parruak?

Joxe Azurmendi

Heidegger, Sloterdijk eta (in)humanismoa

Behin irakurri nuen, iraultzak ez direla egiten, iraultza egitera jarrita. Filosofia behintzat ez da egiten propio «filosofia egin» nahita. Beharbada, oraintxe bertan, iraultza egin nahi gabe, inoizko iraultza handiena egiten ari gara; eta «filosofo maisuek», publikoaren lausengua baino ez dute egiten, «X» salbatu nahita.

Zer egin? Momentua leialki pentsatu. Problema bera gure jabetzen bada, beharbada taxuzko zerbait pentsatuko dugu. Eta, baliagarri geratzen dena, garai baten pentsamendua hori izango da hurrengo garaientzat. Noski, mende berrian ere filosofiako profesoreak egoten jarraituko du eta «pentsamenduaren produkzio» profesoral oparobat egonen da. Haatik, XVII eta XVIII. mendeetan Unibertsitatean nagusi ziren irakasle aristotelikoak, XIX eta XX.etan inori ez zaizkio axola; interesatzen zaizkigunak, marjinazioko Spinoza judua edo Descartes emigrante mozorrotua dira.

Ezin jakin, zer ibiliko den pentsamendua mende berrian. Beharbada, zein girotan ibiliko den, igarri liteke zertxobait. Eta, horretara jarrita, gaur egun, pentsamendu bakarra eta globalizazioa aipatuz hasteak obligaziozkoa dirudi, ezta?

Bai? «Pentsamendu bakarra», gure espazioan behintzat, beti egon dena da. Pentsatzea, berak zer pentsatu behar duen, sakristia edo periodikoren batean fabrikatu nahi izaten zaion herri honetan, «pentsamendu bakarraren» aurkako borroka da beti. Globalizazioa, aldiz, Sloterdijkek bere liburu ren batean Kristobal Kolon-ekin abiatzen du. Egia esan, Erdi Aroak berak, Mediterraneo birundan, unibertso aski berdindu eta globalizatuaren inpresioa egiten digu, kulturalki, filosofia arabiar, judu eta kris-

tauen aristotelismo komunaz eta monoteismo gotorraz. Bakarririk, «mundua» piska bat txikiagoa zela orduan. Are, Alexandro Handia eta Inperio erromatarra kontuan harturik, aspalditxoan dabil apika mendebaleko gure gixon-emakume hau mundu globalizatu baten ferietan galdua. Neolitoa bera ez ote da jada industria eta komertzio harrigarriro globalizatua bezala ageri? Ezer berri gutxi eguzki zahararren azpian.

Denok ikusten dugu, ordea, zein —teknologikoki batik bat— sekula ez bezalako mundu benetan berria gainera datorkigun globalizazio —edo inperialismo— berri honetan.

- Orain arte armadetarako zen diru asko, ikerketa zibiletara joango da hemendik aurrera, Berlingo murrua eraitsi eta gero. Giza zientziek oro har, bereziki genetikak, medizinak, garunaren (arimaren!) ikerketak, egundoko aurrerapenak egingo dituzte; ez baitakigu ezta nolako auzien aurrean paratuko gaituzten ere. Giza zientzietako aspaldiko amets faustikoa, «*homunculus*» baten egiteko edo gizakia bere buruaren jainko izatekoa, berriro piztu da, orain arrisku eta mehatxu bezala sentitua esperantza bezala bainoago. Logikoa da, egun jada, behiala itxaropenaren ikurrinak ziren historiaren filosofiak eta utopiak, abarrituak baitautza hautsetan. Aitzitik, XVIII. mendean ez bezala, selekzio genetikoaren posibilitateak zinezkoak dira orain eta, Sloterdijkek «*antropoteknikak*» deritzen horien karietarat, Frankenstein-en eta «gizagaindiko» nietzschearren fantasmak —laborategian fabrikatua orain—, ez komunismoarenak, kurritzen du mundu guztia. Sloterdijkek, edozeintsuk bezala, zientzialariaren eta filosofoaren elkarlana gomendatu du. Baina, kasu!, elkarlan hori berak ez du zientzia eta etikarena bezala ulertzen, horra eskandalua. Gutxienez bere etsaiek ulertu diotenez, filosofoak, Sloterdijken esanean, «eskrupulu moralik» gabeko mundu berri bat —postmoral, kezka moraletatik librea— ireki beharko omen lioke zientzialariari (Th. Assheuer). Agian ez da Sloterdijken irakurketa zuzen-zuzena hori, baina daukagun arazoaren adierazpen oso zuzena funtsean. Ohartzen ote gara zein den benetan gure egoera? Zient-

ziak abailan doaz. Filosofoari eskatzen zaion humanismoa edo morala, filosofoak ezin du eman. Humanismoa hila da. Eta ideiarik ere ez daukagu, gizaki etorkizunaren auto-kontzientzia nolakoa izan ahalko den. Non ezarriko dion «muga ukiezina» bere buruari.

- Mundua, amerikanoa izango da. Filosofia ere bai. Eta munduko historia ikusteko molde eurozentrikoak, orain arte hain natural eta razionalak iruditzen zitzaizkigun kontzeptu eta erreferentziak, higatu eta orbel haizetan galduko dira. Europa probintzia bilakatuko da. Horra, jada hasia eta aurreratuxea doan «historiaren azkenaren» zentzua: historia ulertzeko egun arteko eredu eta kontzeptuen azkena. Guk, Europako historia modernoa interpretatzeko kontzeptuak (eskuina/ezkerra, Estatua, sistema ekonomikoa, botereaz jabetzen ei den klase soziala, etab.) eta erreferentziak (Iraultza Frantsesa, oroz gain), historia guztiarentzat eta mundu guztiarentzat eskema bihurtu izan ditugu: mundu guztian, historia, klaserik klase progresatuz, mailaz maila gora doa. Iraultzaren mitoa Europan erreferentzia funtsezkoa izan dugu, bere deribatuekin (funtsean Estatu modernoaren mitoa), batez ere kulturalki Frantziaren eraginpeko eremuetan. Amerikak ez dauka Iraultzaren mitorik. Ez dauka Erdi Arorik, ez Antzinako Erregimenik. Bere-bere mitoak eta kontadizoak dauzka eta bere erreferentziak, Estatuaren sorreraren bere mitoa, historiaren bere ikusbidea. Denoi ere, Amerikaren argipean, beste kontadizo bat bilakatuko zaigu laster historia, munduaren «Ordena Berrian». Beste mito batzuek ehunduko dute denbora.

- Momentua, lekuan lekukoa da. Betidanik probintzia izan garenok, ez dugu problemarik izango, nik uste, probintziak garelako ikasten. Lekuan-lekuan diferentea izaten da pentsamendua, pentsamendua bada. Hemendik aurrera ere, «gaurko pentsamendua» egongo da (nagusi dabilena), eta lekuan lekuko gaurko pentsamendua egongo da. Pentsatu orde irakurri, eta ulertu ordez errepikatu egiten dutenek bakarrik, uste izaten dute, gure pentsamendua literalki Frankfurteko edo Parisko liburu ren batean dagoela. («Abertzaletasun konstituzionala» eta).

Beti hala izan da eta ez hemen bakarrik. Heideggerren *Humanismoaren Gutuna* Sartre-ren kritika bat da. Baina ongi erreparatzen badugu, adibide polita da filosofia baten (kasu honetan existentzialismoaren) bi aldiren arteko, edo Frantzia eta Alemaniako filosofiaren arteko desajustearena. Existentzialismoa, zioen Sartrek (1945) humanismoa da, hots, gizartea iraularazteko (Sartrek horrela ulertzen dizu humanismoa), gizon-emakumeak askatzeko pentsamendua. Ez, utz pentsamenduari pentsamendu soil izaten, kontraesango du Heideggerrek (1946); pentsamendua pentsamendua da, ez da bitarteko bat, ez da beste ezein ekintzatarako lehen urratsa. Pentsamenduak aski lan badu orain, pentsatzea zer den pentsatzen... Alegia, Bigarren Mundu Gerraren ostean Frantzian Sartre esaten ari dena, Lehen Mundu Gerraren ostean *Sein und Zeit*-en Heideggerrek berak esan zuenaren berdintsua da, haren iruzkina eta jarraipena. Baina Heidegger, bitartean, iraultza nazionalsozialistan itxaropenik handienak ezarri eta nazismoarekin bere «esperimentu filosofikoa» menturatu eta porrot egitetik dator. Orain Modernia osoaren kritika erradikalenean ari da. Eta hain zuzen modernitate —iraultzaile, gizakia munduaren eta historiaren subjektu eta nagusi deklaratzailer— horrexen adierazle gailenak Sartre eta haren humanismoa dira. Existentzialismoaren bi leku, bi momentu. Beraz, existentzialismo bat bai, baina bi pentsamendu. Sartre: existentzia berdin ekintza; Heidegger: existentzia berdin meditazioa, gogoeta.

Sloterdijken inguruko zalaparta bera nekez uletzen ahal da Alemaniako historia espezifikoa —eta hizkerarekiko sentsibilitate alemana, ondorioz— aintzat hartzeke. Haren konferentziako terminologiak Ausschwitz gogorazten diola, egotzi dio E. Tugendhat-ek. Kritiko askok, ez da dudarik, hala sentitu duela. Eta are duda gutxiago, Sloterdijkek —euskal edo erdal itzulpenaren irakurleak apenas ohartuko du, baina— apropos aukeratu dituela halakoxe hitzak eta espresio probokatiboak. Alemaniak bere problemak dauzka.

Euskal Herrian geure problemak dauzkagu. Adibidez, egiten ez dugun gauza askoren artean, autokritika dago,

alemanek asko egiten dutena. Zenbat topiko zaharri lotuegiak gauden, askotan progreak izan nahita, etab. Zaila da, agresioa besterik ez dagoenean, autokritikoak izatea. Zentsura zegoenean, gure pentsamendua lerro artean adierazten ikasi genuen bezala, lerroartean-edo autokritikoak izaten, ikasi beharko genuke. Eta, gainerakoan, geure lekutxoia apailatzen jarraitu beharko dugu, gure mundu txikia egiten eta pentsatzen.

- Filosofiak jarraituko du diziplina gisa egoten —antonomasiaz «pentsamendua» izaten («pentsalarien» ofizioa), geroz eta gehiago inportantzia galduko duela, uste badut ere. Pentsamendu horrek etorkizunean gogoetagai edo ikergai handi bat subjektua izango du; edo subjektugabetasuna, postmodernia, nahiago bada. Esan daiteke, Moderniaren historia, subjektu horren handitzearen historia izan dela: estreina, kaos beltz orokorrean goititu den ni razionala (Descartes), erorkortasun guztiaren erdian dorre tinko, bere buruaren jabe; gero, zientziaren argi (Newton, Kant), Estatu berriaren sortzaile; munduko nagusi beti, ezagutza ororen azken substante nahiz fenomeno ororen erro transzendental. Pentsamenduaren iraultza subjektibista ohi deritzogu modernitatearen oinarri eta hastapen horri. Objektibitatea, munduak ez du berezkoa, subjektu horren ahalmen eta jarduerak definitzen dute. Egun, ordea, subjektu hori, kontzientziarekin identifikatzen zena, bera daukagu kaos batean. Politikoki Marxek desmaskaratua, Horkheimer/Adorno-k «dominazioaren substratutzat» salatua; antropologiak, linguistikak bere zentraltasunetik desplazatua; Freud-ek bere bakuntasuna zatikatua (ez dago ni batik adiera klasikoan, baizik ni in, sub, kontzientea; «nia», «zera», «supernia»: mekanika konplexu bat). Hik pentsatzen huen, beraz bahintzen: baina ez haiz, izan uste huena. Hasteko, ez mundukoa, ezta heure etxekoa ere ez haiz nagusia. Ez ni garden bat, nahaspila bat baizik. Ez heure buruaren hor ezarlea; ha maika zori/txoriren eraikuntza sastar bat baizik, boterea-rena ez azkenik —mila haizeren jostailu. Subjektua berdin kontzientzia bazen, eta kontzientzia (ezagutza) boterea bazen, inoiz baino sendoago dago boterea, baina kont-

zientzia (subjektua) hautsia da honezkero. Pentsamendu berriak «subjektu»-gabetasunean nabigatu beharko du, munduaren eta bere buruaren bila. Eta filosofia amerikanoa ez dago agian gaizkiena prestatua (Davidson, etc.), bidaia horretan gidari aritzeko.

- Beste muturrean, errealitatea (batez ere soziala, morala) mitoen mitoa gabe pentsatzen —Jainkoa edo azken funtsa gabe— ikasi beharko dugu orobat. Eta mugak pentsatzen. (Pentsatzeak beti eskatzen du mugak pentsatzea). Kinka paradoxal samarrean gaude hemen. Aro teknikoak Lehen-Lehen edo Azken Funtsaren eta Absolutuaren galdararik ez omen du behar. Mundua (eta munduan historia sartzen da) desakralizatu egin da. Berdin, balioak, kontzientziaren obligazioak, etab. Hasieratik hasita, ildo grekoaren jarraian, eta gero are gehiago judu-grekoan, metafisikaren eta mitoen arteko afinitateak nabariak dira; hainbat areago kultura ez-mendebalderetan, horietan filosofiaren eta erlijioaren arteko mugak ilunak baitira ia beti. Jainkoa, razionalki, pentsamendu razionalistaren baliabide logiko nahiko erraz eta sinplea izan da (matematikoak), filosofiaren azi-orraziotan ageri zaigunez. Kultura landu edo ilustratuko elementu bat (eta jende xumearen jainerakoa). Orain Jainkoa hila da kultura horretan, metafisikarekin batera. Ala, aspaldian Jainkoaz hitz egiten batere ez dakigulako da beharbada, Jainkoaz Jainkoa hitza erabili gabe hitz egiten ez badakigu? Papagaien moduan tradizioa errepikatu baizik ez dakigulako egiten? Izan ere, Jainkoa ahaztu eta «jainkozkoaren» bila berrasten dela baitirudi. Mendebal moderno «razionalizatu» honetantxe, espiritu fin askok birdeskubritzen dizu eta bere esperientzia pertsonal zinezko batean bizi dizu lurraren sakratua, mendiaren jainkozko handia, espazio infinituen esanezinezkotasun durduzagarria; beste jende askok Asian bilatzen dizu, Europak ezin eman bide duen «jainkozkoaren» esperientzia. Gizon-emakume primitiboaren zein bizipen modu mintzo zen haren «Jainkoan», gure kulturak razionalizatu eta hil egin den «Azken Muga» horretan? Erlijioa, gizon-emakume orok ez du beharrezkoa noski. Artea eta filosofia gabe bizi litekeen bezalaxe, bizi liteke gizakia

erlijioa gabe —hiru rok bailirateke Espirituaren askatasunaren adierazpen gorenak, Hegel-en esanean. Baina, dirudienez, Jainkoa hil ahala erlijioa zuzenbide eta moral arau bilakatuz doan heinean, espirituak, erlijio orotatik libre, bere jatorrizko askatasunera itzultzeko grina berria dizu, hots, bere «erlijiositate» elementalera... Horrela pentsamendu bat irteten ikusten dugu ja (Heidegger, Sloterdijk), jainkogabetasunaren itsasoetan argonauta berri, sakratuaren bila.

Sloterdjkek Heideggerrekin salatzen duenez, soluzioak zeuzkan pentsamendu klasiko predikariak (humanistak) inhumanismoa ekarri du, gizakiaren nahiz jainkozkoaren bere kontzeptu kontrolatuekin. Pentsamendu gogoetariak, orain, berriro bila hasi beharra dauka, soluzioaren bila baino lehen galderaren beraren bila (arazoak berbara ekarri: haragia *Logos* egin bedi), zer den «abere razionala» baino barrenago egiaz gizakia, zer «Esanezinezkoa», «Ukiezina» —zer izango den gizadiarentzat berriro sakratua. Amaieran, sakratua eta sakratuaren muga gabe, holokaustoa baitago. ¶

Juan Bautista Bengoetxea

N-garren mamu bat datorkigu Mundua zeharkatuz, nonahi aipatzen den iratxoa eta gizabanako bakoitzaren bizitzarekin zerikusi handia duena dirudienez. Izen ugari jarri dizkiote, denon ahotan dabil. Batzuen aburuz, hau soilik berbataiatze prozesua da, mamua beti izan baita gure artean, historian zehar beste modu batzuetara izendatu arren. Beste batzuen ustez, alderantziz, Mamu hau fenomeno berria da, emergentea eta gizateriaren egungo egoerari loturikoa. Nabaria denez, gauzak ez daude batere garbi; mezuak gurutzatu egiten dira, esanahiak ezkutatu, helburuak apaindu eta bizitzak, betiko lez, aurrera darrai.

Globalizazioaren inguruan nahasketa da nagusi: ez dakigu zehatz-mehatz zer esan nahi duen, ezta zer-nolako esparruetara dagoen loturik, edota zer eragin duen gugan. Beste hitz etereo horietariko bat dirudi, beste holograma bat, erakargarria batzuetan, baina gaitzespena sortzen duena bestetan. Globalizazioarekin batera bere hurbilekoak datoz, batik bat pentsamendu bakarra, eta denak antzeko ezaugarriekin sorbalda gainean. Esaldi hutsak dirudite, modaren eta hizkuntza mediatikoaren lema. Alabaina, beren arnasa lepo atzean sentitzen dugunean, zerbait gehiago direla konturatzen gara; ergel edo praktiko deitzen dugunean, atzeratu edo eguneratu, globalizazioaren produktu zehatzen gure maneiatze gaitasunaren arabera beti. Konputagai-luak, Internet, kable bidezko telebistak, teknologia azken buruan, ez dira jada mamuak. Oparotasunaren sinbolo nagusi bihurtu dira, azken hitza, papar-hegalean eraman ditzaizkigun *marka* onenak. Globalizazioa eta hortik ondorioztatzen dena irudi eta ospe onarekin baitu, batez ere, zerikusirik. Eta denon jarduerak hura bultzatu egiten du edo hari egokitzen saiatzen da ahal duen azkarren: ikerkuntza zentroak, unibertsitateak, armadak, bankuak, multinazionalak, etxeak, *indie* gazteak, etab. Ecoren oihartzu-

na entzunez, egoera honetan aurkitu dute beren azken irrintzia bertakotuek, batzuek irabazte ekonomikoak lortzeko, besteek iudiarenak. Jakina, apokaliptikoek ere badute eszenatokian beren txokotxo osoko zuzenketak aurkez ditzaten. Guztiek, dena den, asko baietsi baina gutxi argudiatzen dute.

Intelektualaren eginkizunari buruz aritzea bigarren mailako arazoa da —meta-arazoa, esan beharko genuke— pentsalari mota bati buruz pentsatzen dugulako. Irtenbide antzeko zer edo zer eman diezaiozun, bi gauza gutxienez aintzat hartu behar ditugu, alegia: ‘intelektual’ terminoaren esanahiaren argitzea eta intelektualaren betebeharrak ideala zein izan daitekeen kontuan hartzea. ‘Intelektual’, hemen, gizarteari eta politikari loturiko garrantzizko arazo ala auziei buruz pentsatu, mintzatu, idatzi eta portatzen den gizaki interesatua eta trebatua litzateke —ospe oneko beste esparruetan beteriko lanek bermatzen dute—. Eginkizun ideala analizatzear egon daitezkeen gai, gertaizun, erabaki, joera eta abarren argitzean legoke, ondoren lorturiko emaitzak komunikatu eta zabaltzeko eta, azken unean, egoeraren bere ikusmoldea aurkezteko. Zenbat eta distantzia gehiago hartu *objektua* aztertzeko, egoerak izango da analisia. Murrizten bada, orduan partidismoaz mintzatzeko errazago: ezkerreko versus eskuineko, liberalak eta kontserbadoreak, sozialdemokrazia eta komunismoa, biolentoak eta bakezaleak, onak eta gaiztoak.

Baina polaritate hauek gaingaitzeko gako behar bada kritika hitza litzateke, intelektual kritikoak gauzak onera aldatzeko joera baitu, eta akritikoak —organikoak barne— hain zuzen alderantziz: gauzen egoeraren parte pribilegiatua da eta ez du nahi aldaketarik. Batzuetan —askotan— pentsamenduari komisarioa dela esango genuke, eta hobe litzateke intelektual ez deitzea. Bestaldekik, intelektual kritikoak, aldaketaren aldekoa nonahi, sinpatikoa iruditu lezake askorentzat; haatik, bere ezaugarri nagusiak ez du demagogiarena izan behar, pausagabeko analisiarena baizik. Intelektual kritikoak *jai izorratzailea* izan behar du.

Globalizazioaren kasuan, ia beti gertatu legez, analisia *aren* bi maila sortzen dira: *diskurtsoarena*, alde batetik,

eta *faktuala*, bestetik. Lehenengoa ideologiaren analisi bilakutzen da, pentsamendu bakarra ren helburuena, hura hedatzeko bideena. Alderdi errearen analisiak diskurtsoaren eta errealitatearen arteko egokitzapenarekin du zerikusi handia, egia edota gezurra rekin, alde *faktualean* ezkututzen baita munduko jendeak globalizazioari esker pairatzen duen miseria. Dena den, oro har, intelektualak gehiago du esateko lehendabiziko kasuan bigarreanean baino, bi analisi motak bateraezinak ez izan arren.

Pentsamendu bakarra hiper-azokan

‘Pentsamendu bakarra’ deiturikoaren diskurtsoa globalizazioaren fenomeno berak bakarrik errepresentatzeko di-tuen asmoekin dago loturik. Helburua ez da pentsamendua bateratzea, munduaren ikusmolde berezi bat sofistika-tuki inposatzea baino. Ikusmolde hau ongi landua da, pentsatua, preseski diseinatua, ondoko osagai hauek ego-kituz: ‘globalizazioaren’ definizio onbera, izen handiko kontzeptuei lotua —teknika, aurrerakuntza, kalitatea, gaurkotasuna, zorrozatasuna, etab.—; politikaren aurreko ekonomiaren nagusitasunaren ekina —hala da eta *izan be-har du*, diote—; hala masa-komunikabideen erabilera —in-f o rmazioa, publizitatea— nola teknologia eta informatika-ren abantailena; eta, jakina, existentzia eta agerpena gauza bera bailiran hartzea —kontzeptu, kontsigna eta mezuen sormena eta, batik bat, errepikapena ahaztu barik—.

Espiral globalizatzailearen indar zentripetua, jakina, non edo nondik ateratzen da, ez da subjekturik gabeko prozesu mistikoa, forma egungo ekonomiaren aurrerape-nean hartzen duen eta botere finantzarioak aurrez moldatzen duen errealitatea baizik. Planteamendu bakarra denez, inposaturikoa, argi eta garbi aurkezten zaigu bere publizitate lemen pean: globalizazioa fenomeno berria eta homo-geneoa da, bere emaitzak eta ondorioak mundu guztian zehar berdin banatzen baititu; garapenera eta gizarte osoa-ren ongizatera eramaten gaitu; estatu nazionalen *kortsetik* haratago doa, eta demokrazia hedatzen du. Gainera, ho-

rrekin batera, bere ideologia *ideologiaren amaieran* oinarritzen dela onartzen du, historiaren bukaeran, bera dagoelako ekonomiaren eta politikaren —neoliberalismoaren eta sozialdemokraziaren— behin betiko fasea denaren erdian.

Alta, mezu hauek ez dira argiak; are gutxiago zehatzak. Baina argitasuna eta zehaztasuna ez dira behar globalizazioaren diskurtsoan. Nahikoa da mezuaren errepikapen eta komunikabideen bageanatzearekin globalizazioaren ideologia inposatu eta hari irudi ona esleitzeko. Gauza ez da informatzea, saltzea baizik; gauza ez da produktu desberdinak erkatzea, kontsumitzaileari produktu mota bakar bat dela egokia —egungoa, bizia, estetikoa— buruan sartzeari baino. Eta ideien merkaturak beste horrenbeste: pentsamendu inposatua mundutik zabaltzen ari den marka (™) handiaren modura dabil, sukurtsalak eta guzti. Pentsalariak, intelektualek, hemen dute merkaturak eta hor saiatzen dira beren eragina erabiltzen, kontuan izanik kontsumitzaileak ezer harrapa ez dezan, etekin handiena ezjakintasunak eta nahasketak ematen dutela, horiei esker gauza asko existentziaz at geratu edo gaizki ikuskatzen baitira. Pentsamendu bakarrak bi gauzak lortzen ditu. Horren aurrean intelektualaren eginkizunak badu zeresanik, batik bat kritikoa bada eta tresna egokiak erabiltzen ikasten badu.

Hitza, irudia eta etorkizuna: Wittgensteinen eskailera

Beraz, globalizazioaren maila diskurtsiboak bere errealitatea sortzen du bertan ahal diren kontsumitzaile gehienak sartzeko; kontsumitzaileak ez direnak jokoz at daude, ez dira existitzen. Lortzen badu, helburu nagusienetako batera hurbiltzeko urrats garrantzitsuena emanda dauka, alegia: errealitatea hain zuzen ere *hori* izatearena, eta ez sormen horren kanpoan —harpe platondar-saramagoarretik at— gera daitekeena. Fase honetan ongi fintzea da, hortaz, intelektualaren xedea, analisi serioaren lanari ekin ezarria existentzia pertsonal, sozial eta kulturala esklerotizatzen dituen ikus-entzunezkoen bertigoa gaindituz.

Ikusle eta pantailaren arteko lotura hain estuak errealitate pantailaren errepresentazio bihurtzen du, *birtual* bilakatu, natur legeetatik urrun. Argi izan behar du intelektuallak ideiak irudien gainean berriro eraturiko ideiak direla, non teknika tresna den eta trebezia bertute nagusia. Hots, errealitate birtualak kultura berria definitzen duen munduaren ikusmoldearen aurrean dago kokaturik intelektuala. Baina ikusmolde horren gauza asko fikziozkoak dira, etekina ateratzeko xedeaz aberastuko direnen iguripen hutsa. Oraindik kontingentea dena nahitaezko lez inposatu gura duen errealitate birtual bat da; mundu birtual ezin hobea, diseinatua, birtuala ez denarekiko neurrigabekoa gehiengotan, errealitatea bereizten ez dakiten neurotiko berrien sortzailea. Eta ez dago soilik artista eta entretenimendu munduaren eskuetan; masa-komunikabideen gainean ere jauzi da eta, ondorioz, ekonomia, politika eta gizarte esparrueta hedatu zaigu jada. Ziberespazioa, hortaz, kontzeptu hedatu eta arrunt bilakatu zaigu. *Agora* berria da, merkataritza guneak albo batera utzi ditu —kontsumismoaren tokiak izatera baztertuak, eta ez komunikazioarenak—, norabide bakar bateko telebista gainditzen ari da, telefonoa zapaltzen, eta liburu zorrotza ahal duen moduan fagozitzatu nahian. Bere gakoa *elkarreragintasunean* datza.

Alabaina, birtualtasunak, errepresentatzeaz gain, esan, eragin eta eraiki —moldeatu— egiten du, batez ere *mundu mentalak*. Ikuslea aldeztetik sorturiko unibertso batean barneratzen du, bertan sortzaileak nahi duen mezua inokulatzen. Helburua kontsumitzaileak egiaz ahaztea edo errealitateaz mintzatzeari uko egitea litzateke. Ilusioaren amuzkia —*aurreakuntza*ren irudikeria— da *mass-media*ren erakargaritasuna. Gakoa ez dago orainaldia aldatzean, etorkizunera heltzen lehenengoa izatean baizik; aurreratuena izatean, sofistikatuena, hobekien kokatuena irudia eta posea direla-eta. Zaharra eta aspaldikoa anatema dira, malda, galtzailearen ikurra. Egun zientzia, teknika eta teknologiaren aroa da; I+Gren garaia. Baita intelektual mediatikoen erretoliken unea ere. Den-dena ikuskizunaren aldetik eta izenean, itxuraren pean: ez dago tokirik zientziaren zailtasunei buruz mintzatzeko, ezta teknologiaren

ideologia aztertzeko, gutxiago intelektualen arteko eztabaida benetan irekia planteatzeko.

Internet —arrunta, 2 edo n — gure pribatutasunari gune berriak irekitzen dizkion amets teknologikoa da. Nonbait gaudelakoan gabilta ziberespazioan. Iritzia ematen dugu, geure burua ezagutarazi, *mediaren* erdian gaude. Baina, nork ikusten gaitu?, nork irakurri edo entzun? Bide ugari dago ziberespazioan eta, nondik abiatu norberak askatasunez aukeratzen duela iruditu arren, komunikabideak dira aipagarri bilakatuko dutenak nahi duten informazioa, beste asko bigarren mailan ahaztuz. Behin eta berriro gauza bera: zaharrak, espektakularra ez denak, porro t egiten du ziberespazioan; marjinala da, ia bisitatugabea, ahaztua, existentziarik gabekoa.

Garrantzizkoena, erakargarria izatea baino, horren itxura edukitzea da —esaten digute inplizituki—. Publizitatea oinarriko mekanismoa da egungo kulturaren. Internet eta beste komunikabideekin batzen da irudiak sortu eta mezu informatiboen forma rekin hedatzeko, kontsumitzaileek erraz ezagutuko duten zama sentimentala barneratuz. Mezu estetikoak dira, baina itxiak. Ez dira sinbolo sakinak, era batera bakarrik interpreta daitezkeen ikonoak baizik. Pop-art, pop-rock, 'iraultza' hitza edota presidenteraren baten farre txikiak, denak nahasten dira konpresa iragarki batetik harturiko kolore alaiaren gainean. Publizitateak kontsumora zuzentzen gaitu agrafok diren ikus-entzuzeko mezuen bidez —grafia bakarra *markarena* da—. Helburua irudiak irudien bitartez kontsumitzea da: irudiaren kontsumoa, ez errealitatearena, hau ere irudi bilakatu baita. Coca-Cola botilen barnean dagoen produktuaren antzekoa da errealitatea: zaborra. Baina hura edaten badugu markagatik da, irudiagatik, birtualtasunagatik. 'Coca-Cola' da ona dena, bizitzaren gatza-zirta, eta ez lataren barrukoa.

Telebista, zinea, iragarkiak, diseinu grafikoa, musika bideoak, Internet, gobernuen prentsaurrekoak, denek beren artean elkar elikatzen dute ondoren errealitatearen mugak non dauden ongi zedarri dezaten. Irudi *mass-mediatedikoa* egungo esperantoa da. Erabaki eta gauzatze zentroetatik kontrolaturik, demokratikoa ez dela ikus dezake-

gu, *zapping*-ari esker lortu dugun *zeharkako sufragioa* salbuespen barre garrria izanik. Aipaturiko berrelikadurak alde z aurretik, eta bide ez-elkarreragileen bitartez —telebista, batik bat—, finkatzen ditu ziberespazioan aukeratzen ditugun posibilitateak. Kontsumitzaileak, gainera, zaborra rekin identifikatzen du bere burua, egoera erdi-katatonikoa gauza atsegintzat baitauka. Zertarako kezkatu errealitateaz? Zergatik pentsatu, gogoeta egin? Hobe beste batzuek hori gure orde z egitea; hobe, dirudienez, behiaren begiradaz telebista eta konputagailuaren kolore-gama jarraitzea.

Multinazionalek ez dute populartasuna eta edukien dignitatea batu nahi. Eskaria aipatzen dute, baina ez dute esaten hau sortu eta inposatu egiten dela. Eta horretan etika gutxi aurkitzen dugu, apenas ardurarik eta gezur gehiegi. Haragia, odola eta oso komertziala den zaborra onartzen dira; aldiz, adibidez, estatu espainoleko benetako mugimendu bakezaleari zentsura jartzen zaio telebista publikoaren bi kate nagusietan.

Irudia da nagusi, inposatua, pipiatzailea. Akritikoki onartzen diren munduak sortzen ditu. Kritikoak, gutxiengoak, bazterrera bidaltzen ditu. Kontsumitzailea irudiz, zarataz eta janari-zaborrez gainezka asetuta sentitzen da eta tutik ere esateko gogorik ez dauka. Ideia eronkariak desagertzeaz daude. Intelektualak sistemak fagozitatze duen gaitasunari dio beldurra. Alternatibak baditu, bai, esaterako pentsamenduaren komisario berrien artean sartzea interesatzen zaion boterearen ondoan egoteko, keinu sinbolikoez eta ustezko zintzotasunaz baliatuz ospe on pertsonala handituz joateko. Lobotomiaren intelektual berri batzuen irtenbideak dira horiek. Komunikabideak oso ongi maneiatzen dituzte eta horiek gustura daude h o rrelako intelektualekin. Ez dira kritikoak, baina usain hori nahi dute hedatu; birtualki dira kritikoak. Analitikoak eta neurtuak dira, modernoak eta postmodernoak, baina soilik beren *soldatak* arriskuan ikusi arte.

Irudiak, merkatarien esku batez ere, ia dena kontrolatzen du —gizarte-komunikazioa, denborapasa, politika, estetika, informazioa—, baita pentsamendua ere. Sorgortu egiten du, erreala irudiko, birtual bihurtu; dagoeneko sines-

gaitza eta sinesgarria maila berean daude, bereiztezinak dira tamalez: errealitatea dezifratzeko gauza ez garen neuroti-koak gara. Errealitatearen orde zama mamuak jarri ditugu. Eta zaila da honen aurkako txertoa aurkitzea: pentsamendua- ren abangoardiak ez dira seguru sentitzen, ez baitute beren leku aproposa, intimoa, inon aurkitzen. Masa-komunikabi- deek gune denak hartu dituzte eta soilik elite ekonomikoek dauzkate intimitaterako txokoak, bertan beren politika eta joera estetikoak diseinatu ahal izateko: adibidez, pentsatzea ez dela abangoardista, marjinala dela. Hipermerkatuan zalantzarik ez! Edo hartu edo laga, bitartekorik ez.

Beraz, sendotasun eta zintzotasunaren izenpean —A ala B, gauzak argi lagun! —, iruzurtien mezua ari zaigu sartzen hankartetik. Berriro ere, beraz, kontu handia izan beharko nahasketarekin, hitz eta ideien manipulazioarekin. Kontsumitzaileak pentsamendua, kritika, soilik *letren* gauzak direla usteraz heldzen da, adituen gaia. Iraganeko az- tarnak besterik ez dira berarentzat. Hortaz, ‘harpea’ ongi dabil. Kritikoa eta pentsamenduaren sortzailea beren proiektzio mediatikoaren arabera bakarrik existitzen direla dirudi. Halere, gehiegizko zama litzateke, morrontzarena esango genuke, intelektualak berak borrokatu edota neu- tralizatu gura duenaren jite berbera barneratzen baitu. Ba- dirudi soilik barrutik kritika lezakeela sistema berria, Vla- dimirrek Nikolasekin egin bezala. Dena den, beharrezkoa da hipermerkatutik at dauden ideiak plasmaturako dituen pentsamenduaren dispositibo indartsua. Ziberpentsamen- duaren dispositibo bat ziberkulturraren baitan, multime- dia munduari irekia, baina non hitzak —idatzia edo mint- zatua— pentsamenduaren aurkako gehiegikeriak neurtze- ko balio duen. Wittgensteinek *Tractatus*-aren eskailerare- kin egin antzera, ziberintelektualak globalizazioaren hi- permerkatuaren produktuak eta tresneria erabili behar di- tu, ondoren horiek utzi eta hildakotzat jotzeko. Edo, gut- xienez, produktu horiek hobeki kritikatzeko, teknologia kontzienteki bitartekari huts bilakatzeko —ideologia iza- teari utziz—, produktuak tentelak, nahasiak eta iruzurtiak diren neurrian behintzat. Ez bada gai hori egiteko, or- duan hobe *masan* sartzea. ¶

Jose Maria Cabo

Nora doaz intelektualak?

Francorako tiranoa hil bezain laster, Amando de Miguel soziologoak *Los intelectuales bonitos* izenburuko liburua plazaratu zuen. Liburu honetan orain Complutenseko katedraduna denak Francoren garaian erregimen terrorista horren pentsamoldeari jarraitu zioten pentsalari batzuk salatzen zituen. Soziologo ospetsu honek ez zekien oraindik bera erregimen berriaren (hau da, Espainiako erregimen demokratikoaren) *intelectual bonito* bihurtuko zenik. «Nola aldatzen diren gauzak, kamarada!» abesten zuten *Hertzainak* taldeko kideek beraien lehenengo diskoan, eta gure katedraduna aurkezteko koplak hau errepika dezakegu orain.

Beharbada, gauzatu diren aldaketak ez dira hasieran guk pentsatzen dugun bezain sakonak eta zorrotzak izan. Azken finean, bai antzinako erregimenetan, bai erregimen berrietan, intelektual deitutakoaren papera beti-beti susmo iraunkorpean egon da bizitza publikoan. Historian zehar egoera berbera ikus daiteke: intelektualak kritikatuak izan dira, beraien kritikak (nola ez, sistemaren aurka) ez baitira objektiboak, sakonak, indartsuak, garbiak edota neurritsuak. Hemendik aurrera halako zerbait gertatuko dela pentsa dezakegu. Zentzu honetan, Milurteko berriarekin Historia bera bezain zaharrak diren antzinako galderak berreskuratuko eta berriz erabiliko dira. Eszenatokia desberdina izan arren, gaiak, galderak, arazoak errepikatzen dira. Honela, eszenategi batean intelektual konformisten kontra kritika gogorra egin zuen profeta, beste eszenategian, kritikatu izango da pentsalari berrien partetik; azken pentsalari hauentzat profeta hori izango baita berarentzat intelektual konformista izan zena. Bihurketen (eta malformazioen) joko honetan zerbait mantentzen

da: subjektu batzuk intelektualak omen direla; haiek direla jakitsuak, adituak, errealitatearen ezagutzaileak, pentsamenduan langileak, mundua, natura eta gizartearen interpretatzaileak, moralki gaituak den-a eta ez den-a, izan behar duena eta izan behar ez duena baieztatzeko. Eta hemen idazten da gizakiaren (*Humanität*-aren) drama hauetako bat: endelgua erabiltzen dutenen eta intelektualak adierazirikoa sinetsi behar dutenen arteko bereizketa; pentsatzen dutenen eta sasijakintsuek pentsatutakoa errepikatzen dutenen arteko desberdintasuna; pentsalarien eta ez-pentsalarien arteko bereizketa; jakintsuen eta legoen arteko diferentzia; hemen daude profetak, hor eliztarrak; hemen apaizak, hor akolitoak. Egiatan, endelgua ez da soilik intelektualen ondarea —behin baino gehiagotan Heidegger filosofo alemaniarrak gogorarazi digun legez, filosofatzeak giza existentzian bertan parte hartzen duela azaltzen digun bakoitzean. Azken buruan, pentsatzea, adimena erabiltzea ez da bakarrik pentsatzearen edo gogoeta egitearen kontzientzia izatea, baizik eta pentsamendua, pentsaketa eta ulermenaren ekintza; eta ekintza honi denok ekiten diogu.

Dirudienez, orain adierazten den globalizazio aro honetan gauzak aldatu direla auresuposatzen da; pentsatzaile klasikoari egungo egoerak erronka berriak azalduko dizkiola, eta azken horiek pentsalari berri bihurtuko dutela. Hala ere, baldin eta globalizazio fenomenoraino hurbiltzen bagara, funtsean egitura ekonomikoari dagokion fenomeno bat dela gero eta garbiago ulertuko da. Hau da, antza denez, globalizazioa, zeinak hemendik aurrera baldintza eta harreman ekonomikoak nolakoak izango diren markatzen dituen, nolabait, fenomeno ekonomikoa besterik ez da. Alabaina, honek ez du esan nahi globalizazioa soilik fenomeno ekonomikoa denik. Beste era batez esanda, sozialaren eta ekonomikoaren arteko mugak non dauden esan ezin dugunez, zer den gizakiari dagokiona eta zer politikari, kulturari, zientziari eta teknologiarri, globalizazio aro honetan ere bizitzaren munduaren (soziologiak azaltzen duen legez, *Lebenswelt*-aren) aspektu horien guztien betiereko batasuna aditzera ematen da.

Hala eta guztiz ere, hain argi eta garbi ikusten den hau ere ez da gauza berria. Edo agian ez da honela iraultza industrialak (eta teknologikoak) bere lehenengo pausok eman zituenez geroztik. Urrats horiekin —Karl Polanyi ekonomistak *La gran transformación* liburuan oso ondo azaldu zuenez— giza harremanak (eta haiengandik ondorioztatzen direnak) gizabanakoen eta nazioen arteko harreman ekonomikoen menpean jarri dira. P. Kottler eta bere ikerketa kideek, *El marketing de las naciones* liburuan, giza harremanen aldaketa handi honen sorrera adierazten dute: edukia ez da garrantzitsuena, bildukia baino; egungo egoeran berria dena marketina bera da; mezua da aldatu dena, giza harremanetan transformazio handia sartu denez geroztik. Egia esan, Hegelek argitu zuen bezala, bildukietatik atera daitezkeen ideiak beharrezkoak dira edukiak ulertzeko; alabaina, benetako ezagutza ez da edukia ulertzeko beharrezko ideia horien ezagutza, edukiaren beraren ezagutza baizik.

Ikuspuntu honetatik, non ezin ditugun *Lebenswelt*-aren aspektu guztiak bereizi, globalizazio fenomenoaren unibert-sala omen da, partikularra eta bertakoa denaren kanpo. Haatik, herriak, bertakoak, edozein lekutan partikular direnak, arazo guztietan agertzen dira; planteamendu horren arabera, egungo gudak ez dira jadanik zenbait nazioen menpean jartzeko antzinako gerrak; nazioarteko borroak eta gatazka horiek amaitzen direnean sinatzen diren bake akordioak giza eskubideak babesteko eta arrazoi gizatiamengatik eramaten dira aurrera; dirudienez, beste aroetan *guda zuzenekin* gertatzen zen moduan, gaurko gerraren atzetik ez dira arrazoi ekonomikoak ezkututzen; gairapenaren arteak, ausiabantzaren arteak, bere burua giza balio bihurtuz, uraniozko (edo plutoniozko) bonbak bertiereko zorientasuna dakarkigula pentsarazi digu. Egungo zientziak eta teknologiak objektikoak, garbiak eta sakratuak izateari jarraituko diote; haien azpitik ezingo dugu ikusi ideologiaren trazarik; haien helmuga ez da ekonomikoa, ez da mozkina, jakitea baino (beharbada, unibert-siateko sailek, eta beraien lider espiritualek, haien proiektuak aurrera eramateko ez dute diru publikoa edo prib-

tua bilatzen). Antza denez, erresistentzia zibilaren era berriak (biolentzia garbia direla esango digute komunikabideek) ulertu ahal ditugu, nazioarteko erakunde ekonomikoek sortutako diskurtsoen atzean ezkutatzen diren giza-kiarekiko gutxiespen era berriak ezagutu gabe. Eta intelektualak? Nora doaz intelektualak (*Quo vadis, domine*)? Non-dik ateratzen dituzte beraien ordainketak? Zergatik eta nork ordainduta daude?

Kapital fisikoaren munstroak —honela deitu zuen K. Marx-ek kapitala *Grundrisse* liburuan— orain oztopo franko aurkitzen ditu handitzeari jarraitzeko. Hala ere, hau ez da kapital finantzarioaren kasua. Kapital honek, efektu ugalketaren ondorioz, aurreko kapital fisikoaren munstroa gero eta higuingarriagoa dela sinestarazi digu. Zentzu honetan, bere garapenean kapital fisikoaren ordezkari finantzarioa azaltzen da. Ekonomia finantza bihurtzen da. P. Gowan-ek *La apuesta de la globalización* izenburuko liburuan argitzen duen legez, berak Dolarraren erregimena-Wall Street deitutakoak menperatzen du benetako ekonomia —baina baita politika eta gizartea ere. Egile honi jarraituz, errealitatean gauzatzen den guztiaren sustraian finantzak agertzen direla baieztatu ahal dugu: zientzia eta teknikaren azpitik, beraien ikerketa proiektu gero eta garestiagoak mantentzeko; liberalismoaren oinarrian, gero eta liberalagoa (eta ez neo-liberalagoa) izateko; komunikazioaren sustraian, baita Internet sarearen bidez ere, produktzioa, beharrak eta desioak norberegantzeko eta publizitatea egiteko; pentsamenduaren gunean, bakarra, uniformea, dimentsiobakarra, unformatua eta zelatua izan da.

Zelatuta dagoena nolabait zigortuta dagoena da. Egia esan, zaingoa eta zigorra ez dira jadanik desberdinak pentsamendu bakarrean. Pentsamendu hau batasun inposatuetatik desbideratzen denean, bere muina (*finantza*) galtzen du eta jadanik ez da inola ere pentsamendurik. *Panoptikoak* (J. Bentham-en ametsak) atzerriari betirako bere atek itxi dizkio; edo hobe esanda, gizarte-sare honetan *Panoptikoaren* kanpotik ez dago ezer; behin betiko ezeztatuta geratu da atzerrikoa. Gaurko gizartean egiazko

disidentzia marjinala dena bihurtuta geratu da. Hala eta guztiz ere, marjinala denak ezin du *Panoptikoaren* haresietatik ihes egin; bere barnean geratzen da; bere gain goi zaingoa erortzen da (FIES da). Reg Whitaker soziologoak *El fin de la privacidad* liburuan dioen legez, ez dago lekurik ihes egiteko. Beharbada, existitzen den errealitatearekin errekonziliazioa, erreala denarekin elkartasuna da soilik geratzen dena.

Gero eta gehiago, pentsamendu bakarraren letania entzuten da: hau da, historiaren amaieraren diskurtsoa, errealitatearekiko elkartasunaren adierazpena, etab., goian esan dudanez. Baldin errealitatea uniforme azaltzen bada, errealitate horri buruzko pentsamenduak ere nolabait bakarra izan behar du (edo izan beharko luke). Haatik, pentsamendu bakar baten existentzia posible ote da? Egia esan, pentsamendua bakarra balitz, berehala pentsamendu izateari utziko lioke, baieztapen hutsa izateko. Den guztiaz *a razoi eta berri emateak* —errealitate aldakorrari buruzko grekoen antzin proiektu dialektikoak— pentsamendu mugikorra, aldakorra, aldabera eta bereizgarria behar du. Azken finean, errealitatea ez da uniforme, baizik eta osatzen ari da, Internet sarean gertatzen den legez; eta horrexegatik, pentsamenduak, une bakoitzean, era desberdinetan, eraiki egin behar du. Errealitateari buruzko pentsamendua ez da soilik errealitate horrekin egiaztatzen dena, beste pentsamenduen modukoekin ere erkatzen dena baino. Azkenean, bere buruarekin egiaztatzen den pentsamendu hori gogoeta bihurtzen da. Baina bihurketa hori sortzen den heinean, pentsamendua bakarra ez dela kontuan hartzen dugu, errealitateaz gain pentsamenduaren aniztasuna, bereizketa eta desberdintasuna azaltzen direla ikus daiteke berehala. Zentzu honetan, pentsamenduak, pentsamendu izateko, anitza izan behar du. Azken ezaugarri honek ematen dio bizitza, existentzia. Pentsamendua bakarra, uniforme, unformatua izango balitz, ez legoke jadanik hilko litzatekeela esan beharrik.

Zalantzarik gabe, gizarte errealean, globalizazio aro honetan, pentsamendua bateratzeko joeraren aurka izateko aukerak gero eta gutxiago dira. Pentsamendu bakarra

deitutakoaren jaiotzarekin, sistemaren aldeko intelektualen eta sistema horren aurkako pentsalarien arteko Gramsci-ren bereizketak bere indarra eta muina galdu duela dirudi. Gaur egungo intelektualak bakar-bakarrik dira sistema bedeinak dutenak, hura berregin, defendatu eta zerruan jartzeko prest daudenak; komunikabide kontzentrazioak agintzen du, finaltza-talde garrantzitsuen eskutik, intelektual perfektuak nolako behar duen. Hortxe daude dirulaguntzak, sariak, publizitatea eta abar; hemen agertzen dira egungo *mezenasak*. Mezenasarentzat, dirulaguntza ematen duenarentzat, sariak banatzen dituztenentzat, intelektualaren paradigma hau da: bere buruari bakar-bakarrik entzuten dio; errealitatean azaltzen den miseriaurrean aurrean itsua, gorra eta mutua da, ezer baino gutxiago dio sistema susmoan ez jartzeko. Hau da, lotan dagoen pentsatzailea da, pentsamendua, adimena eta endelgua behin betiko loarazi dituena. Hala ere, endelgua lotan dagoenean, sistemaren —pentsamendu bakararen— intelektualaz ezereztuta geratzen da.

Aipatutakoak ez du esan nahi ez dagoenik kritika egiteko aukerarik; alderantziz, balegoke kritika egiteko ahalbiderik, baina honek *hirugarren bidaiarena* izan behar du, sozialdemokraziarena liberalismoaren aurka, edo liberalismoarena sozialdemokraziaren kontra (hau da hau, boterean alternantzia!). Beste kritikoek, zeinek ez dituzten beraien hezurak panteoi akademikoan lurperatuta ikusi nahi, ez dute ostrazismoaren zigorra sufritzen, ez-existentziaren baizik. Sistemaren kontra dagoen pentsalaria ez da intelektualaz, ez baita existitzen, hausnartzen duen arren. Marketinak —globalizazioaren botere berriak— erakusten baitigu zer den eta zer ez den errealitate kultural, ekonomiko, politiko eta sozialean. Gramscik argitu zuenez, intelektualen arteko bereizketa desagertzen denean, pentsamendua bakarra bihurtzen denean, gogaitasuna, kazkarkeria zabaltzen dira eta endelgua pikutara doa.

Dena dela, egia ote da endelgua betiko desagertu dela? Beharbada, hauxe gertatzen ari da: intelektualitatearen zabalkuntza gizabanakoengana, baita biolentziaren espresioekin ere (zeinak sistemak bere burua mantentzeko

erabiltzen dituenak baino askoz gutxiago diren). Bestela, nola ikusi globalizazioaren aurkako erresistentziaren mugimendu sozial berriak? Azken buruan, mugimendu berri hauek sistemaren intelektualek egiten ez duten kritika berpizten dute; intelektualen hitz hutsetatik kritika sakona berreskuratu eta haien eskuetan dauden adimena eta endelgua berriro ateratzen dituzte. Baina, miseria egoera horren salaketan endelguaren paper berri hau eraikitzearen aurrean, zer esan ahal (eta esango) du tradizionalki intelektual deitutakoak? Ezer ere ez, berarentzat ez baita arazo interesgarria. Intelektual horiei honakoak dagozkie: orgia sozialak (edo boterean sortzen diren harreman sozialak), prebendak, dirulaguntzak, azken buruan, finantza. Demokraziari buruz *demos*-ik gabe predikatzea, desobedientzia zibilaz praktikarekin konprometitu gabe harrengua egitea. Hala ere, *demos*-ak hitz egin bezain laster, edo desobedientzia zibilak era erreala hartzen duenean, intelektualtzat jotakoak beldurra sentitzen du eta isiltzen da. Miseriazko errealitatearen aurrean bere erantzuna, beraz, isiltasuna. ¶

Eduardo Gil Bera

Ezta pentsatu ere

Ni re irudiko, globalizazioaren agerpena, oraingo berrikuntza bezala deskribatuta, artikulu sakonak, mindegiak, tesiak eta liburu seriosoak balioko badu ere, sineskeria edota, nahiago bada, egungo lelo merke bat da. Besterik ez. Gaur egun daukaguna eta pairatzen duguna oso fenomeno zaharraren beste kapitulu bat izango litzateke, baina ez fenomeno beraren agerpena. Globalizaziorik zertue-na, inoiz gertatzekotan, oso aspaldi izan zen, duela doze-na t'erdi mende, nonbait hor.

Ez zuen inolako zerikusirik komunikabideen garapena-ekin, ezta ekonomia berriarekin, ezta internet-planeta-ren neurri eta bide berriekin. Ez zuen teknika hedadura, birraldaketa, iraultza eta ubikuitatearekin erlaziorik batere.

Puskaz ere fenomeno sakonagoa zen; sakonegia, kultura-ren eta pentsamenduaren historia onartu eta konbentzionaletan agertzeko eta intelektual funtzionarioen sermoietan lekuren bat edukitzeko.

«Mundua hiri bat da» esaldia estoikoen ikaskintzetan agertu zen lehen aldiz. Estoikoak, edo «Stoa»-ko filosofoak —alegia, «Atari»-koak—, Zitioko Zenonen ikasleak eta herederok dira. Zenonek filosofia irakasten zuen k.a. III. mendeko lehen urteetan Atenasko Atari Pintatuan (Poikile Stoa). Irakaskintza estoikoa Erromara igaro egin zen eta bertan bere apogeo-a ezagutu, gerra zibil eta inperio errepublikanoaren garaian.

Erroman, Karakala enperadorearen aginpean, Terro-rearen erregimena puri-purian zela, 212. urtean, gizaki guztien zuzenbidezko berdintasunaren ideia estoikoak konfirmaketa ofiziala lortu egin zuen eta ideia topiko bihurtu. Hiritar erromatarraren titulua eman egin zitzaien Inperioko gizaki libre guztiei: *in orbe Romano qui sunt ex*

constitutione imperatoris Antonini cives romani effecti sunt (*Digesta*, I, 5, 17). Horiexek, bada, historiako aro aldaketarik inportanteena markatzen duten esaldia eta data dira. Gizaki zahar eta berriaren arteko mugarria. Bere jaiotza egunari begira, beraz, oso modernitate zaharra da pairatzen dugun hau.

Data historikoen erregistroa eta promozioa oso literatur genero ziztrina eta ausardia soberarekin praktikatua dela dakidan arren, artikulutxo honek lagundu egin nahi du berebiziko une haren balorea apreziatzen.

Aipaturiko 212ko konstituzioa kontsideratua izan da ekintza fiskal bat bezala. Alegia, enperadorearen kobrantzari begira egindako aldarrikapena. Hala ere, Karakala enperadorearen nahiak eta xedeak halakoak ala honelakoak izan arren, anekdota hutsa dira, baldin eta konparatzen badira pentsamenduaren historian hiritartasun berdina eta orokorraren lehendabiziko aldarrikapenak suposatutako gertaera paregabearekin.

Iraultza Frantsesean edota Giza Eskubideen Aldarrikapenean «hiritarraren» bonbazia eta exaltazioa, III. mendeko Erroma nahasi hartan egindako proklamazio estoikoaren oihartzun eta imitazio hutsak dira.

Gaur egunean hain maiz erabilitako «munduko hiritarra» lelo hutsalak jatorri estoikoa dauka eta, une hartan, kontzeptu iraultzailea zen. Islatu egiten baitzuen errealitate berri bat: hiri konkretua, bere harresietan hertsia eta bere merkatuari begira egondako erakunde biziduna, lehenago edukitako botere politikorik, arrazoi erlijiosorik eta kastako zentzurik gabe geratu zelako errealitatea, hain zuzen.

Handik gutxira, gero etorritako anarkiaz eta odolez beteriko epean, Alexandro Severoren heriotzatik, 235ean, Dioklezianoren entronizaziora, 284an, igarotako epean, estoizismoa disolbatu egin zen filosofi eskola gisa.

Baina, juxtuki, disolbatu eta ezabatu egin zen, zeren bere eragin orokorrak eta segizale zenbatesinekin, alor guzietan egonda, moda zaharreko eskola baten segida ezinezkoa egiten baitzuten. Horretarako konkurrentzia eta kompetentzia baten beharra baita eta estoizismoak ezin baitzuen harrezkeroztik areriorik eduki.

Oso belaunaldi gutxitan, pentsamendu korektoaren monopolioa edukitzeraz iritsi zen eta, handik goiti, bakarrik estoikoa zen korektoa, esplikagarria eta argudiagarria.

Orduan, orain bezalaxe, epailea, zuzenbidean aditua, arrazoizalea, irakaslea, jakintsua izatea soilik estoikoa izateko modu ezberdinak ziren. Horixe baita, hain zuzen, geroztik eta gaur arte dirauen eta finkatuz joan izan den egoera, egiazko globalizazioa.

Pentsamendu estoikoa ez da desagertu, beraz. Orotan dago, bere manera eta manifestazio zenbatezinetan, azken bi milurtekotan.

Estoikoek errefusatu egiten zuten Platonek sostengaturiko jatorrizko ideien teoria eta enpirismoa nahiago zuten. Honek esan nahi du sostengatu egiten zutela gizakia ahalmen diskurtsibo batekin sortzen dela eta horrek berbazko eta arrazoimenezko diskurtsoa sortuko duela, baina ahalmen horrek ez du a priori edukirik batere, hori eskarmen-tuz eta esperientziaz hartuz joango den gauza da. Esperientzia, hain zuzen, iritzi eta ezagutzaren sortzaile izanez. Oso gaur eguneko teoria, ia estoiko guztiak ohi diren bezalaxe.

Baina diskurtso estoikoaren berebiziko hobekuntza bertutearen entronizazioa izan zen. Lehenik, salbuespenik gabe, bertutea finkatzen zuten eta, gero, bere demonstrazioa. Oraintxe bezala. Horrela, ezer ezin zen demonstratu, baldin eta bertutetsua ez bazen. Bertuteaz kanpoan, eromena, zentzugabekeria eta galbidea ziren. Horixe da, hain zuzen, monoteismo guztien funtsa.

Horrela, kristautasuna, islama, judaismoa, sozialismoa, anarkismoa, landartzaletasuna, parlamentarismoa eta abertzaletasuna korektoak eta estoikoak dira, erroitik gora. Soilik eta bakarrik korektoa demostragarria da, gainerakoa ezinesana, inkoherentea eta kaltegarria da.

Estoikoek konparatzen ohi zuten filosofia baratze batekin. Logika hesia da, fisika zuhaitzak eta etika fruituak. Etika, beraz, printzipala zen. Jakintsuaren, alegia, etikoa den gizakiaren bertuteak hauexek ziren: ez pasiorik ezta beharrik ere ez izatea, «logos»-i obeditzea eta eginbeharren kontzientzia izatea. Eduki behar zituen, alegia,

gaur eguneko estoizismoak jakintsu bati, epaile bati eta agintari bati, intentzio onez beteriko izaki eredugarri horiei, suposaturiko nolakotasunak.

Arrakasta handiko beste asmakizun estoiko bat estatu unibertsala izan zen. Arrazoi unibertsalaren ondorio zuzena. Estoikoek beren burua munduko hiritartzat eta leku bakoitzeko arrotzat jotzen ohi zuten.

Nola erromatarrek —hiritartasun unibertsala, zuzenbide orokorra eta gainerako orokerien asmatzaile eta bultzatzaile nagusiek— ikusten baitzuten erromatar hiritarra izatea gauza erlijioso, mesianikoa eta inbidiagarria zela, estoizismoan zerbait erakargarri eta funtsezkoa ikusi egin zuten.

Ez du, beraz, zentzu handirik galdegiteak hemendik goiti pentsamendu bakarra izango den, betidanik, pentsamendu presentagarri bezala agertu zenez geroztik, bakarra izan baita eta hori ez zena presentaezin bezala baztertu egin baita.

Hauek oro esanda, zein da intelektualaren papera? Erakutsiezadazue funtzionarioa ez den intelektual bat eta, menturaz, ustezka genezake zerbait «intelektuala» = «apezgo berria» salbuespenik gabeko ekuazioaz aparte. Baina, nola gauza fantastikoa baita, intelektualak segituko du funtzionario izaten eta korrekzioa eta komenientzia definitzen eta predikatzen.

Zeren, nola ez, intelektualala funtzionario bihurtu baitzen estoizismoaz geroztik. Lehen, korrekzioaren aurreko behialako denboretan, jakintsua egoten ohi zen kaleko kantari, saltinbanki edota eskalearen mailan.

Globalizazioa, beraz, gainera etorri eta erori zaigun fenomeno berria bezala oso ipuintxo korrektoa bezain faltsua da.

Intelektualaren arrakasta, honezkero esanagatik, ezin da ez mezuan ezta bidean ere egon. McLuhanen «bidea mezua da» esapideak ez du balio. Mezu korrektoa derrigorez bakarra izatez, inork ez du ezer esaten eta, horregatik, komunikazioan, mezularia bera mezua da.

Apezaren ser-
moiaren balioa ez
dago sermoian baizik eta apez izatean berean; aplika bedi
apezgo berriaren sermoietara.¶

Elena Martinez

Gure belarriak ohitu dira. Beryteko Sanchoniatonen omenez

Gure belarriak kontaera iruzurtiok entzuten ohitu dira haurtzarotik, eta gure gogoak mende luzeak eman ditu aurreiritzietan murgilduta, asmakeria horiei eutsiz berebiziko altxorra bailiran... Aldiak berak ere lagundu du lan hau burutzen, indarrezko ordezkatzeko honi hain izaera erasoezina erantsiz, non egia antz huts bilakatu baita eta kontakizun aizun horiek ostera egiantza bereganatu duten

esan omen zuen Sanchoniaton feniziarrek jadanik lau mila urte direla greziar teogoniei buruz hitz egitean¹.

Oroit gaitezen greziarrak eta, oro har, mediterraneoar itsasertzeko kulturak, nagusigo desitxuratzaileari atxiki zaizkiola milaka urtetan zehar, europar herri zaharragoen hatsarreko bizimodu, sineste eta ikusmoldeak —ez erabat, bai hein handi batean— eragabetuz, hau apurka-apurka gertatu bada ere, herria azturetara irmoki estekatzen denez gero. Halaber, mendebaldeko filosofiak eginbehar deuseztatzailea bete du bere sorreratik hona, heldu den leku guztietan azpiak jan eta bertan aurkitutakoa zuhirinduz. Izan ere, ekandu eta sinesmenek ezin ase filosofiaren etorburutzat hartu ohi den *thaumadzein* edo harridura hura, eta filosofoak —beti gertu arrazoimenaren laguntzaz ez bestelakoaz bide ezezagunak urratzeko— aurreko mundu-ikuskerara finkoa eta mitoen bidezko azalpenak geroz eta alor gehiagotan zokoratuz joan dira, mito horiek aztertu eta irauli ondoren. Horrexegatik dugu filosofia, ez noski giza-jakintza osoaren, baina bai gaurko zientzia-eredu nahiz zientzia guztien oinarrian, berauen aurrerapena azkartzeko ezinbestekoa izanik. Filosofoen egitekoaren garrantzia eta, era berean, beren esangura liskargile eta ga-

tazkatsua gizarte osorako, filosofiaren hastapenetan bertan topatzen ditugu: Anaxagoras Atenastik erbestera behar izan zen leporatu zitzaion fedegabetasunagatik, hiri honek ere beranduxeago arrazoi beragatik Sokratesi heriotza-zigorra ezarri ziolarik.

Lehengo filosofoen abiaburu iraultzaile hark gaur egungo zientziarantz eramán gaitu besteak beste; ez nahitaez, baizik gorabehera eta eragile askoren elkartzea bitarteko, Aro Berrirako bidean izadian esku hartzen duen saiakuntzazko zientziak bigarren zedarrí nagusia gorpuztu zuela ahortzi gabe. Orduan ere, naturaren filosofoak, bai eta filosofiaz arduratutako zientzialari berriak, heriotza-zigor eta arriskuarekin harremanetan ditugu, Giordano Bruno, Galileo eta besteren adibideek erakusten diguten legez. Eliza katolikoa, garai hartako agíntea alegia, jentiltasunaren aztarnak —teologo eta filosofoen arteko eztabaidak zirela bide— Erdi Aroan barrena ezabatzeari ekin eta gero, zientzia berria gogorki oztopatzen saiatu baitzen ondoren, harik eta zientzia hau erabat bere egítera iritsi zen arte. Egun, zientziaren sustatzaile sutsu dugu Eliza, hari buruz agertzen dituen kezkek azalekoak baino ez direla.

Zein balioespen egin daiteke bada, ezarian taxutu eta bitartean agínpideak berak bultzatzen duen zientziari buruz? Beronen alderdi hiltzaíleez balíatuta, manu eta iskiludunek kale itsu batean sarturik dute gizadia: batetik, lehengaién agorpenak eta nuklear xantaiak nahiz akats genetikoén zuzenketaren mehatxuak bere batean dira; bestetik, herri behartsuagoén zapalkuntza zabaltzen jarraitzen du Inperio orojaleak. Gainera, lehengo gizakiek beren mezu iraunkorra haitzetan adierazten zuten, alfabetorik gabeko idazti harrizkoak gerorako utziz: gaur, ordea, darabiltzagun datu-euskarriak guztiz galkorrak dira, eta azken batez, hurrengo belaunaldientzat irakurtezínak zíurrenik; hortaz, zaborra eta hondakin pozointsuak izango dira etorkizunean gugandik jasoko diren ondare eta gizakiak bila ohi dabiltzan hilezkortasunaren adierazgarri bakararak.

Jean Zieglerrek, herri kolonizatu eta zanpatuen eza-gutzaile onak, sínesten duenez, Inperioa indarkeriaz hedatu den tradizíodun herri ez-garatu eta oraingoz ez-ber-

dinduak dira giza-gogoaren babes zein atsedenekua, basamortuan idorotako iturria, sen eta zentzuaren hondarreko gordailua. Zein tradizioz ari da alabaina? Ez al dira izaten usadio batzuk ere hainbatean itogarri edo sormenaren abailgarri, eta horregatik aldatu beharrekoak? Hala eta guztiz, berak dioenez: «Dugun duintasun bakarra, munduaren antolamendu itxuragabearen ezaguera argitsuan datza»².

Doilor eta zitalei, bide batez

Dena delarik ere, ezin ahaztu daiteke filosofoek arreta ipinitako azken arloetariko bat gizakien ustiaketarena izan dela, Marx eta besteren mundua aldatzeko asmo politikotik hogeigarren mendeko masa-gizartearen moldagarritasun eta totalitarismoaren azterketara. Ardura honetan 1989ko Berlingo harresiaren hausketa mugarri izan zen ezbairik gabe, bilakabideak ikur bati eratxikitzen ohi zaizkionez gero, gertaera bakar batek bat-bateko agitasunez iraganeko alde ulergaitzak ulertaraziko balitu bezala: erorketa hark bidegabekeria borrokatzeko sortutako ideologia ezkertiarren porrota (modu egonkorrean gauzatu zireneka behinik behin) denentzat agerian utzi baitzuen azkenik.

Agi denez, filosofoek giza-bizitzak ereindako sail desberdinetan aritu eta hauen loratzea lortu bide dute maiz, oztopoak gaindituz eta boterea itxuraldatzera behartuz, beronen zerizanaren eraldaketa erdietsi gabe hala ere, garaian garaiko eta tokian tokiko boterea pentsamenduaren emaitzez jabetu eta bere onurarako behin eta berriro erabili dituelako. Oldoztearen garaipenak orain arte *pirriko* baino ez dira izan beraz? Lehia honek azken buruan, gaizkiaren eta ongiaren artekoa bezain zahar eta saihestezin dirudi.

Zertan da gaur auzi hau? Mende bukaerako etsipenari etekina atera nahian, giza-kondairaren amaiera aldarrikatzeko saialdia egon zen direla hamar bat urte, eskupeko pentsalariak tartean. Mitora sasi-itzultze honen zabalkundearen arabera, *aro profano* hutsean bizi gara dagoeneko, bilakaera ideologikoaren azken maila den oraingo demo-

kraziari esker muntarik gabeko gertakariak —portaerak hobe esanda— baitezpada errepikatuz. Baina gogoratu egin behar da, bestalde, historia eta filosofia aldi batera jaio zirela (une hartan bizilagunen ugaltze zein lekualdaketak, bai eta jazoerak orokorki, batera bizkortu eta maizagotu ziren bezalaxe), bi-biek gizakiak ibilkera astitsu bati lotzen zizkion lokarriak askatzen lagunduz. Egun aldiz, aldaketak ezin ugari eta azkarragoak dira, hain neurri handian, non higidura hau osorik tronpatzaile eta nahasgarri bihurtu den: beraren pean orainaldi zirinean bizi diren lagun geldo, aiherga eta axolagabeak aterpetzen dira, oroipen eta gogoetarako ezgaiak. Gauzak honela, ez dakigu norantz bideratu ote diren giza-ekimena eta gizakien harritzeko edota galderak egiteko ahalmena. Edo errotik aienatu ahal dira gaitasunok, jaioberriak ere aurrerantzean horiek gabe munduratuko direlarik?

Zeozter etengabe ari denaren irudia elikatzen nahiz gogoetak ihartzen, *mass-media* dira nagusi, jakina. Hedabideok adimena eta bihotza kutsatzen dituzte, arrazoimena ren jarduerari eragotziz eta gizarte eriari bide eginez, beraietan agertzen diren saripeko intelektualak *clown*-en parekide baizik ez izaki. Baina utz ditzagun albo batera historiaren amaieraren burutazioa bezalakoak zabaltzen dituztenak, edota bortizkeria nonahikoa *globalizazio* hitzaz mozorrotzen dutenak, beren xedea tolesduna denez. Gogoetari hauek estatuen morroi handigurak izaten baitira, eskuzabalagoak beren buruekin filosofiarekin baino, hitz gutxitan: zilegitasunik gabeak. Filosofoek jai dute, bizi diren artean esker ona jaso eta aintzat hartuak izateko itxaropen soilaz egiten baldin badute beren lana.

Ilunpetako giltza

Azken Guda Nagusia (Gernikan Europako herri zaharrenari egin zitzaion sarraski motarik berrienaz 1937an hasi zena, hain zuzen ere) pentsamenduaren esparruko eten-dura itzulezintzat jo izan da, orduko gertakizun garratzek Nietzsche, Kierkegaard eta aurreko mendeko beste pentsa-

lari batzuen erronkez hasitako bidea berretsi zutelarik. Harrez geroztik, eta mendebaldar pentsamenduaren tradizioaren behin betiko galera honek eraginda, filosofia bere kategoria guztietan desagiteko asmoa aditzera eman dute hainbat filosofok. Eraispin hau abiagune bat izan liteke ausaz, edota hausturaren ostean geratu diren pentsamenduaren zatiak beste hari bati jarraituz atontzeko ahalegina. Nolanahi ere, gizakiei irain egiten dien edozein amarrukeria salatu eta edozein kate apurtzea da, oraindik ere, filosofiaren eginkizunik baztergaitzena, berdin zein eremutan murgiltzen den, bai eta betebeharrak horretan bere burua desegin behar badu ere.

T.E. Lawrenceren honako hitzok (Arabiako Lawrence ezizenez ezagunagoa) filosofiaren barrutira ere eraman litezke:

Gune ilun edo arreak dauzkan jendeak saihestu egiten ditu, zeharka aipatuz baina sekula ez artez aurre eginez, haiek estalgabetzeko bildur baita; hala eta guztiz, ilungune horiek erraz topa ahal dira, hutsuneen agerian uzte soilaz alegia.³

Non datza, esaterako, Hannah Arendten amerikar demokraziaren jaiotzaren gaineko hausnarketa eta goraipamen ugariaren sinesgarritasuna, baldin eta bertakoen patuaz —*indiarrek* esan nahi baita— kezkarik agertzen ez badu, hau da, harentzat esan gabe badao, demokrazia berri hori eraikitzerakoan, heldu berriek bertakoak hortik kanpo utzi zituztela, are gehiago, horretarako lurraldeak bortxaz lapurtu eta ohiturak aldarazi zizkietela ere? Eta itaunei jarraikiz, non aurkitu ahal dira egun, anitz erasok ia lurperaturik, jatorrizko europar jakitearen hatzak? Herriz azpiratu baten hizkuntza erdi galdu (erdi galarazi) batean beharbada, zeinetan tamalez gogapen gutxi egiten diren⁴.

Ilunguneen ildo beretik, filosofoek emakumeen eza-gumenari hamaika bider zaputz egin ondoren, zer adierazi nahi du egun gai honi buruzko arduragabetasunak haien aldetik? Ez baitute askok burua hausten funsgabeko —eta oldozmenerako ondorioz beteriko— gutxiespen honen zergatiak xerkatzen, zenbait filosofo barrengari utzi

dituen arren. Izan ere, isiltasuna lotsagarria da hitz egin behar denean.

Agian, Descartesen erarako *materia* edo ekaiaren eta *espíritu* edo gogoaren arteko banaketa zorrotza baino lehen, alkimistari bere zereginean eskatzen zitzaion derrigorrezko baldintza bera betetzea eskatu behar zaio gogoe-talariari, baita zientzialariari ere: bere baitari so egin diezaion, bere buruaren hobekuntzari heldu ahal izateko, barruko atalase honen igarotzea kanpoan —hots, alkimisten helburu den metalen eraldakuntzan bertan— islatuko delakoan. Filosofiaren ibilbide bihurriak eta zientziaren aginduak —edo ustezko aginduak— jakinduria ez-zientifiko baten menpe kokatu behar baitira beti.

Geroaldiari dagokionez, non bilatu giltza? Hemen laungarri izan liteke ipuin *sufi* zahar batek jasotakoa: Nasrudin gizon txit xelebreak gau batean etxera sartzerakoan giltza galdu eta berehala kale-argi batera hurbildu zen bilatzeari ekiteko. Hantxe aritu beharrean, giltza eroria zen tokian zergatik begiratzen ez zuen galde egin ziotenean, zera erantzun omen zuen: orain zegoen ingurua ongi argitua zegoelako, bestea berriz iluntasunean. ¶

-
1. Ikus Pauly-Wissowa, *Real-Enzyklopädie der klassischen Altertums-wissenschaften*, J.R. Metzlersche, Stuttgart, 1920-1967, V. liburukia, 2233/50. orrialdetik aurrera.
 2. Jean Ziegler, *La victoria de los vencidos*, Ediciones B, Bartzelona, 1988, 14. orr. «Ba al zaigu haizu menderatzen ditugun lurraldeetako bizilagunak ustiatu eta hiltzea? Gure barnea zartatu egin da: ez da, inola ere, zoriotsua... Zartadura hau izan litekeen zoriorenaren eta egiazko zorigaitzaren arteko aurkakotasunetik dator».
 3. T.E. Lawrence, «Handley bere lagun idazleari eskutitza», 1931ko uztaila. Ikus *Los siete pilares de la sabiduría*, Huerga & Fierro, Madrid, 1997, 41. orr.
 4. Bestela esanda —eta euskararen inguruko ikerketa ontosemanti-koak baino haratago joanez—, emankorragoa da hizkuntza batek berez eskain dezakeena behin filosofiarako sortzen hasiz gero, hizkuntza hori bere egitura edota adigai nahiz irudien aberastasunean hitzun arrotzen ikuspegitik arakatu eta miatua izatea bai-

no. Ikus, adibidez, Angel Goenaga, *Uts: La negatividad vasca*, Leo-

poldo Zugaza, Durango, 1975.

Joseba Zulaika

Espainia eta Europa probintzializatu zaizkiguan... eta probintziak globalizatu

Mundua ikaragarri probintzializatzen ari zaigu. Begira bestela nola New Yorkek Bilboko auzo museistiko bat dirudien, edo Hollywoodeko motorrek geure herriak ere bisitatu dituzten, edo munduko arkitektoentzat entzutetsuenak —Gerhyk— bere burua kasik euskalduntzat duen. Lehen James Bonden pelikulak urruneko intriga besterik ez ziren; orain 007 Agentea geure kaleko balkoitik lokarriari atxikirik salto egiten ikus dezakegu. Eliteko turismoaren mapan hiri izartsuenetakoa Bilbo bihurtu zaigu. Arkitekturarik zoragarriena eta museorik globalena eta auririk aipagarrienak eta hiririk postmodernoena, dena etxean omen daukagu... Eta hori guztia, aitaren etxea abandonatu genuela uste genuenean.

Hau guztia ipuin bat da nahi baduzu. Eta baita ere Wall Streetek edo Hollywoodek edo Etxe Zuriak sinestara zi nahi dizkigutenak. Eta egunero komunikabideetan irakurtzen ditugun gauza global horiek —genoma proiektuak DNA giza-kodea transkribatu duela, eguneroko janaria genetikoki aldatua egon daitekeela, behi eroak, edo Europak 75 milioi emigrante beharko dituela mende honen erdirako— beldurra ala esperantza sor dezakete. Baina inolaz ere ezin dugu globalizazioa seriozki ez hartu.

Finantzek, informazioak, emigrazioak, kulturak, politikak... munduaren globalizazioaren berri ematen digute egunero. Zenbat eta txikiago eta hurbilago mundua eta ekonomia, orduan eta globalago eta nahasiago kultura eta teoria. Eta ez zaio gauzari erremedio errazik ikusten. Desoreka ekonomikoa eta beste zenbait alderdi kezkarri are agotzen ari dira. Baina arriskuekin batera datoz baita ere inoiz ez bezalako aukerak. Zalantzan jarri ezin duguna ze-

ra da: aldaketa ekonomiko, sozial eta politiko oinarrizkoak behartzen ari dela globalizazioa. Mundua bera hari batean dagoela dirudi batzuetan. Euskaldunak garen neurrian globalizatzearen mitologia berri honek ba al du guretzat ondorio positiborik? Ni baietzean nago.

«Urak dakarrena, urak darama. Eta gu hemen, gu beti hemen», zioen kantak. Baina gu ere, nola ez, mugikorrak gara, eta badaramazkigu lauzpabost mende munduan zehar euskaldun izaten. Eta teknologia berriekin inoiz baino ibiltariago eta globalago gara nahitaez. Euskaldunoi sarritan falta zaiguna hau da hala ere: geografiaren eta teknologiaren mundu zabal horretan lasai ibiltzeko ikuspegi, harreman-sare, nortasun egokiak. Historiak dakarrena historiak daraman honetan, mundu ikuskeraren, identitatearen eta teoria beraren gaurkotzea komeni zaigu.

Zer ari da ba aldatzen? Lehenik, mundu-komunikabideetan iraultza bat gertatzen ari da. Azken hogeita hamar urte hauetan, sateliteak direla medio, bat-bateko komunikazioa nagusitu da mundu osoan. Internet da iraultza honen azken pausoa. Gure kultura eta politikarako errealitate honek dituen ondorioak guztiz oinarrizkoak dira. Hau behintzat irakatsi digu Guggenheimek. Honekin batera dator «ezagutzaren ekonomia» bezala ezagutzen dena. Teknologia berriak eta finantza merkatuak dira ekonomia «arin» honen ertza, industriaren ekonomia «astunetik» hain desberdinak. Politikaren alorrean mundu global berri hau post-sobietarra da, hau da, azken hamarkadakoa. Sobiet Batasuna nahiko ondo ari zen ekonomia industrial astunean; ekonomia arin elektronikoan aurkitu zen galduta. Azkenik, eguneroko biziera mailan ere aldaketa nabarmenak ari zaigu inposatzen globalizazioa. Familian, gizon eta emakumeen artean, laneko eta komunitate txiki-tako harremanetan, eguneroko lanean, aldaketa sakonak behartzen dizkigu.

Gauzak apenas aldatu direla argudiatu nahi duenak ere laister aurki ditzake datuak. Betiko desberdintasunak berdintsu irauten dutela, adibidez. Norabaiteko erdibidera iritsiko ginatete «alde batetik» eta «bestaldetik» argudiatzen hasiko bagina. Baina globalizazio ideiarene boterea ez

dago ukatzerik: bertatik ihesbiderik ez daukagula konturteak ematen dio urgentzia. Industriak ezin ditu alde batera utzi, adibidez, digitalizazioaren ondorio erabakigarriak, konpainia handiak bat egitera behartzen dituztenak. Janari industriak, banketxeak, aseguruak, informazio teknologiak, komunikabideak, denak batzen ari dira, sarritan muga nazionalz gaindi. Estatu-nazioen subiranotasunari zer gertatzen ari zaion begiratzea da globalizazio berri honen beste ikuspegi oinarritzko bat.

Lanaren eta lankidetasunaren inguruan definitu izan ohi dugu geure biografia, nortasuna eta lagunartea. Lanaren mundua ere sustraitik aldatzen ari da. Lan iraunkorra amaitzen ari den bezala, eta leku konkretuei diegun atxikitasuna arintzen, «nire aitaren etxeko» baratze eta basoetatik «etxegabeziaren» mundura salto egiten dugu. Orain gutxi arte langileriaren erdia baino gehiagok fabriketan egiten zuen lana. Gaur egun gizarte aurreratuetan ehuneko hogeitik behera dira langile horiek; ehunetik bi baino gutxiago nekazaritzan (eta hala ere sal dezaketena baino gehiago produzitzen dute).

«Zaharkitu ezazu zure produktua», hau da Microsoften lema. Kapitalismoak destrukziorako eta sorkuntzarako ahalmen ikaragarriak dituela erakusten digu etengabe. Begiratu bestela bata bestearen ondoan dauden Bilboko Ezkerraldeari eta Abandoibarrari. Kapitalismo eta komunismoaren arteko borrokan historiak ez du zalantzarik utzi zein den irabazle. Merkatu ekonomia eta demokrazia pol itikoa alternatiba gabe gelditu dira. Globalizazioaren kondizio bihurtu dira hauek ere. Badira globalizazioa eta amerikanizazioa gauza berdintzat jotzen dituztenak, eta honek alde guztietan desberdintasunak ugaritu besterik ez dituela egiten diotenak. Baina begira Asiako «tigre» ekonomietan gertatua: denbora gutxian milioika pertsonak pobreziatik ihes egin dute kapitalismo globalaren laguntzaz. Sozialismoak uste izan zuen ekonomiaren erregulatzeak gizarte eragileago eta zuzenagoa ekarriko zuela; merkatu kapitalisten indarberritzeko ahalmenak bestela erakutsi du. Baina globalizazioa ez da kapitalismoa bakarrik; hain garrantzizko edo gehiago da ezagutzaren ekonomia bera.

Mundu murriztu eta amerikanizatu honetan, Europak —NATOrekiko bere murrizturekin, kili-kolo dagoen euroarekin eta emigrazioaren kontaminazio izuarekin— dependentziaz beteriko probintzia bat dela adierazten digu egunero. Eta Europa horretan, probintzia baten probintzia, Espainia. Euskaldunok, aldiz, hiru aldiz areagotutako probintzietan bizi gara, eta beti ere Espainiaren atzetik (Joseba Gabilondo), Espainiarekin borrokan eta beraren pareko izan nahirik. Kultura, identitate eta politika mailan, globalizazio uhin berri honek askatasun eta aurrerapen oportunitate paregabeak eskaini behar lizkieke euskaldungoari.

Europa ilustratuak sortu zizkigun modernia politikoa-ren kontzeptu oinarritzko guztiak: hiritartasuna, estatu, gizarte zibila, giza eskubideak, legearen aurrean berdintasuna, indibidualitatea, pribatu eta publikoaren arteko desberdintasunak, subjektuaren nozioa, demokrazia, justizia soziala, razionaltasun zientifikoa, herriaren subiranotasuna, eta abar. Gizakiaren ikuspegi unibertsalista eta laikoa suposatzen dute. Kolonizatzaile europarrak munduari inposatutako nozioak dira: zibilizatu izan nahi zuenak, europarren kodeak bete behar zituen, beren portaeretan batasienak europarrak baziren ere.

Euskaldunak ere hortara saiatu gara. Gure estatu ezinezkoa dela, edo arraza propioa dugula, edo armak hartzeko ausardia, edo antropologiaren frogak direla, edo artearen eta literatura abangoardisten pizkundea, beti ere kolonizatzaileen diskurtsoak sinetsi eta haien alturan egoten saiatu gara.

Hori guztia ondo da. Baina mundu globalizatuak Espainia eta Frantziako presondegitik azkenean libre garela sentitzen ere lagundu beharko liguke. Munduarekiko gure dependentzia handituz doan heinean, estatu europarreki-koa gutxitzen ari da. Orain hogeitun urte soldaduzka egitera behartuta geunden, ez zegoen eskola euskaldunik, ezta ere unibertsitate eta komunikabide propiorik. Mundu global postkolonizatu honetan, Madrilek edo Parisek ezin dute euskaldunon bizitza gaur egun lehen bezala kontrolatu, eta gero eta gutxiago ahal izango dute.

Europako estatu unibertsal eta armada bentsutuezin omen ziren haiek gaur egungo teknologiaren eta politikaren globalizazioarekin titere bihurtu direla edonork daki. Ez da hau berri txarra horien mende egon diren herri txikientzat. Inoiz imajinatu ezin genuena ere gertatzen ari da: estatu inperial horietxek beren boterearen alor zabalak burokrazia anonimo bati entregatzea, ez unibertsalismoaren edo justiziaren amorez, lehengo euren koloniak egun batetik bestera eurak baino aberatsago gerta ez daitezzen baizik. (Lehen «koreano» deitzen genien emigrante gizagaixoei; orain koreanoak datozkigu Gasteiza inbertsioak egitera).

Mundu ikuskeraren gaurkotze teoriko honek euskalduntasunaren sustriak eta formak errotik birplanteatzeko parada ematen digu. Hau da, euskal errepresentazio eta diskurso historikoak, euskaldunok geure burua definitzeko erabili ditugun tradizioak, gabeziak eta ukazioak, sus-traitik eta beldurrik gabe problematizatzea eskatzen du. Gure «izaera» zein neurritan Europak oparitutako antropologia eta historia eta estatu-nazio eta kulturaren ondorio hutsa den —zer garen eta zer ez garen neurtzeko orduan— galdetu behar diogu geure buruari. Eta gure politikaren ibilbidea Espainiaren atzetik eta nazionalismo historiko europaren ildoetan aritzea ote den ala politika postnazional zabalago bat dagokigun planteatu behar dugu. Nahitaezko izango ziren gertakari historikoak eta haien ondorioak gu-rekin izango ditugu beti, baina kulturaren eta teoriaren globalizatzek horixe eskatzen digu: historizismotik harantzago joatea. Globalizazioaren aldaketa iraultzaileak azken hamarkada post-sobietar honetakoak dira, ez orain hiru edo bost hamarkadakoak, ez ETaren sorrera bultzatu zutenekoak, ez nazionalismoa lehenbizi ikusi zutenekoak. Eta aldaketa horiek estatu-nazioaren funts historikoa —armada, diru propioa, ekonomia nazionala, muga geografiko eta politiko zehatzak— erabat hautsi dute. Gaur egun mundua gidatzen duten indar ekonomiko, informatiko, kultural nagusiak edozein estaturen gainetik daude.

Globalizazioaren aurka jartzeak ez du etorkizunik gaur egun. Globalizazioari bere barne kontradikzioak age-

rrarazi behar zaizkio, eta hauen irtenbide bezala globalizazio gehiago eta justuago bat bultzatu. Ez da egokia, adibidez, kapitala bigarren edo hirugarren munduko nazioetara mugitu ahal izatea, nahi duenean eta nahi duen erara ihes egiteko baimenarekin; beste horrenbeste esan daiteke diru balioaren gorabehera handiez, nazio osoen ekonomiak egun batetik bestera lur jota utzi ditzaketenak. Asiatiko eta Hegoamerikako nazioen krisiak garbi erakutsi zuen bezala, nazio mailan eman daitezkeen erantzunak oso dira mugatuak. Argi azaldu zenez, gutxienez herrialdeka eta ahal izanik mundu mailan administratutako sistema ekonomiko eta finantzarioak beharrezko dira. Bai segurtasuna babesteko, pobrezia eta desberdintasunak gutxitzeko, mundu mailan ekologia eta ekonomia sistema egokiak bultzatzeko eta merkatu finantzarioak erregulatzeko, erakunde globalak bultzatzera lagunduko duen pentsaera behar dugu.

Zenbaitentzat kezkarri da mundu globalizatu hau, kultura nazional eta lokalak desagerraraziko dituelaren ustean. Kulturak ireki, nahastu eta aberastu egiten dira beste kulturekin harremanetan. Kezkarria botere eta ideologia uniformatzaileak dira; monopolioen aurka borrokatu beharra dago; pluralismo politikoa ezin da arriskatu informazioaren kontrola gutxi batzuen esku utziz. Estatu-nazioen subiranotasuna ere (zeinaren izenean egin diren basakeria militar guztiak eta herri txikien menperatzeak) ari da ezagutzen globalizazioaren ondorioak. Orain hogeitazik diktadoreek nahi zutena egin zezaketen ziru-dienez; ez jadanik. Estatu-nazioen gainera, legedi, demokrazia, gobernu kosmopolita baten beharra gero eta garbiago azaltzen zaigu. Dagoeneko milaka erakunde internazionalen lanek helburu hori apuntatzen dute. Zentzu honetan Europa-ren batasuna da guretzat esperientzia oinarritzakoa, eta gero eta larriago azaltzen dira bertan inon ez bezala estatu-nazioen mugak. Hauen baitan askatasun, justizia eta demokraziaren alde eman ziren borroka berberak orain gizarte global baten alde ematea nahitaezkoa da.

Munduaren globalizazio honek euskaldunokin zerkusirik ez duela edo euskaldunon aurka doala pentsatzea,

oker paregabea litzateke. Azken mende hauetako euskaldunon ekonomia, Bilboren industrializazioa bera, euskal pentsaera eta gizarte zientzien aurrerapenak, edo gaur egungo industria turistiko eta informatikoen berpiztea (Guggenheim barne delarik), errotik kapitalismo eta kultura globalaren ondorioak dira. Momentuan terrorismoa da gure irudi global nagusia. Euskaldunon historiaren, kosmopolitismoaren, nortasunaren, auzerazaletasunaren ukazio hutsa dirudi. Gaur egungo ekonomia, kultura, politika eta nortasuna bideratzeko orduan inoiz ez bezala globalizazioa kondizio nagusi bihurtu zaigunean, formak, itxurak, itzulpenak, bidaiak, internetak, mestizajeak, postkolonialismoak, postnazionalismoak, postmoderniak, premoderniak, multikulturalismoak eta gaur egungo hollako produktu kulturalak inoiz baino lagungarriago ditugu guk, Europako barbaroak omen garenok.¶